

553.63(477)
Ш154

С.Б. ШЕХУНОВА

**СОЛЕНОСНІ
ФОРМАЦІЇ
ЗАКОНОМІРНОСТІ
ЛІТОГЕНЕЗУ
ТА ПРОБЛЕМИ
ВИКОРИСТАННЯ**

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ГЕОЛОГІЧНИХ НАУК

*

NATIONAL ACADEMY
OF SCIENCES OF UKRAINE
INSTITUTE OF GEOLOGICAL
SCIENCES

S. B. SHEKHUNOVA

**SALIFEROUS
FORMATIONS :
PATTERNS
OF LITHOGENESIS
AND PROBLEMS
OF USAGE**

---

*«SCIENTIFIC BOOK»
PROJECT*

KYIV NAUKOVA DUMKA 2020

С. Б. ШЕХУНОВА

**СОЛЕНОСНІ
ФОРМАЦІЇ:
ЗАКОНОМІРНОСТІ
ЛІТОГЕНЕЗУ
ТА ПРОБЛЕМИ
ВИКОРИСТАННЯ**

---

*ПРОЄКТ
«НАУКОВА КНИГА»*

КИЇВ НАУКОВА ДУМКА 2020

УДК 552.14:(55.263.036:553.63)

Монографію присвячено розробці концепції літогенезу соленосних формацій на основі встановлення стадіальних перетворень на різних рівнях організації речовини (формаційному, шаровому, породному, мінеральному, геохімічному), а також обґрунтовано підходи до вирішення проблемних питань залучення соленосних формацій у господарську діяльність. У результаті дослідження та аналізу умов утворення кам'яної солі й визначення основних факторів і процесів, властивих різним стадіям літогенезу соленосних формацій на субформаційному, формаційному рівнях, розроблено літогенетичну типізацію кам'яної солі. Виділено та схарактеризовано її п'ять основних літогенетичних типів: діагенетичний, катагенетичний, галотектокінетичний, контактово-метасоматичний, метагенетичний. Визначено та описано основні й другорядні процеси і фактори, що впливають на різні стадії літогенезу соленосних формацій. Згідно із сучасними уявленнями теорії літогенезу, в соленосних формаціях розрізняють: регіональний фоновий літогенез занурення зі стадіями діа-, ката-, галотектокінезу; регіональний накладений літогенез термодинамічної активізації (стадія регресивного літогенезу та гіпергенезу); локальний накладений літогенез (гідротермальний, гідротермально-метасоматичний, контактово-метасоматичний). Літогенетичні типи кам'яної солі схарактеризовано за їх фізико-механічними та іншими функціональними властивостями, що є теоретичним підґрунтям вибору перспективних структур (площ) і ділянок при геолого-геохімічних роботах, що супроводжують розробку родовищ та підземне будівництво у соляних товщах.

Для геологів, літологів, седиментологів, фахівців суміжних наук про Землю, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів.

The monograph is dedicated to developing the concept of saliferous formations lithogenesis based on determination of stadal transformations at different levels of substance organization (formation, bed, layer, rock, mineral, submineral) and the approaches to solving problems of saliferous formations involving in economic activity were argued. As a result of research and analysis of the conditions for rock salt formation and identifying of key factors and processes peculiar for different, stages of saliferous formations lithogenesis on subformational, formational levels there was developed the lithogenetic classification of the rock salt. There were highlighted and described five main lithogenetic types: diagenetic, catagenetic, halotectokinetic, contact-metasomatic, metagenetic. There were defined and characterized primary and secondary processes and factors of lithogenesis, which are typical for different stages of saliferous formations lithogenesis. For the development of modern ideas of lithogenesis theory in saliferous formations lithogenesis are distinguished: the regional background immersion lithogenesis with the stages of dia-, cata-, and halotectokinesis; the regional imposed activation lithogenesis (dynamo and/or thermal) (stage of regression lithogenesis and hypergenesis); the local imposed lithogenesis (hydrothermal, hydrothermal-metasomatic, contact-metasomatic). Lithogenetic types of rock salt are characterized by their physical-mechanical and other functional properties, which is a theoretical basis for selecting of perspective areas, structures and sites for geological and geochemical investigation that accompany exploration and underground construction in salt strata.

For geologists, lithologists, sedimentologists, specialists in some adjacent scientific directions of the Earth's sciences, teachers, post-graduate students, students of higher education institutions.

Відповідальний редактор
академік НАН України, доктор геолого-мінералогічних наук, професор П. Ф. ГОЖИК

Рецензенти:
академік НАН України, доктор геолого-мінералогічних наук, професор С. Ф. Шнюков,
академік НАН України, доктор геолого-мінералогічних наук, професор В. М. Шестопалов

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту геологічних наук НАН України
(протокол № 7 від 18 травня 2017 р.)*

*Видання здійснено за кошти Цільової комплексної програми
«Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України»*

Науково-видавничий відділ медично-біологічної, хімічної та геологічної літератури

Редактор О. І. Калашикова

© С. Б. Шехунова, 2020

© НВП «Видавництво "Наукова думка" НАН
України», дизайн, 2020

ISBN 978-966-00-1778-8

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
Розділ 1. СТАН РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМ ЛІТОГЕНЕЗУ СОЛЕНОСНИХ ФОРМАЦІЙ	7
1.1. Основні терміни і визначення	7
1.2. Типізація літогенезу та його стадійність	10
1.3. Аналіз сучасного стану вивченості літогенезу, постседиментаційних перетворень солених формацій.....	15
1.3.1. Фактори та моделі літогенезу солених формацій	18
1.3.2. Стадії літогенезу солених порід / формацій.....	20
1.4. Основні методи та методологія досліджень солених формацій.....	23
Розділ 2. СОЛЕНОСНІ ФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЇХ МІНЕРАГЕНІЯ	27
2.1. Особливості будови та літологічного складу солених формацій Дніпровсько-Донецької западини	27
2.1.1. Верхньодевонські солених формації.....	31
2.1.2. Нижньопермська калійно-магнієсна формація	39
2.2. Верхньоюрська солених формація Переддобрудзького прогину	42
2.3. Міоценові солених та калієнієсні формації Передкарпатського прогину.....	45
2.4. Неогенова (міоценова) солених формація Закарпатської западини	49
2.5. Особливості мінералізації солених формацій України	53
Розділ 3. ЛІТОГЕНЕТИЧНІ ТИПИ КАМ'ЯНОЇ СОЛІ ТА УМОВИ ЇХ УТВОРЕННЯ ВІДПОВІДНО ДО СТАДІЙНОСТІ ЛІТОГЕНЕЗУ	69
3.1. Діагенетичний тип.....	69
3.2. Катагенетичний тип	74
3.3. Гадотектокінетичний тип	77
3.4. Метагенетичний тип	87
3.5. Контактково-метасоматичний та гідротермально-метасоматичний галіт	107
3.6. Кам'яна сіль соляних палеоглетчерів	123
3.7. Метаєвапорити	124
Розділ 4. ПРОЦЕСИ, ФАКТОРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЛІТОГЕНЕЗУ СОЛЕНОСНИХ ФОРМАЦІЙ.....	127
4.1. Постседиментаційні перетворення солених формацій (загальні аспекти)	127
4.2. Типізація процесів літогенезу солених формацій	138
4.2.1. Характеристика основних процесів на рівні породних компонентів та їх зв'язок зі стадіями літогенезу солених формацій	142
4.2.2. Процеси формаційного та надформаційного рівнів.....	163
4.3. Фактори літогенезу солених формацій	167
4.4. Особливості літогенезу солених формацій	169
Розділ 5. ГЕОЛОГО-ЛІТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПІДЗЕМНОГО ПРОСТОРУ СОЛЕНОСНИХ ФОРМАЦІЙ.....	183
5.1. Основні напрями використання підземного простору солених формацій	183
5.1.1. Підземні камери вилуговування в солених формаціях та їх використання як сховищ вуглеводнів	189

5.1.2. Ізоляція відходів у підземних камерах вилуговання і відпрацьованих шахтних виробках	193
5.1.3. Використання соленосних формацій для відпрацювання ядерних технологій.....	200
5.1.4. Інші проекти використання підземного простору соленосних формацій	204
5.2. Проблеми використання підземного простору соленосних формацій	206
5.2.1. Екологічні наслідки та аварійні ситуації при видобутку корисних копалин	206
5.2.2. Екологічні проблеми при підземному вилугованні соленосних формацій	208
5.2.3. Літологічні особливості та пов'язані з ними екологічні аспекти розробки родовищ кам'яної солі методом підземного вилуговання	215
5.3. До проблеми освоєння соляних ресурсів Закарпатського прогину	225
5.3.1. Розробка уточнених моделей будови середньоміоценової соленосної формації прогину (регіональна модель)	225
5.3.2. Інтеграційна геологічна модель Солотвинської структури як інструмент оцінювання геоекологічного стану Солотвинського родовища кам'яної солі.....	226
5.4. Критерії вибору ділянок у соленосних формаціях для розташування техногенно-геологічних систем	241
5.5. Використання ГІС-технологій для вибору та ранжування перспективних зон, площ ділянок для підземного будівництва	246
5.5.1. Аналіз розривних порушень (на прикладі Дніпровсько-Донецької западини)	246
5.5.2. Розробка та аналіз літологічних моделей соленосних формацій Дніпровсько-Донецької западини і Переддобрудзького прогину.....	248
Розділ 6. ФІЗИКО-МЕХАНІЧНІ ТА СПЕЦИФІЧНІ ТЕХНОЛОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ЛІТОГЕНЕТИЧНИХ ТИПІВ КАМ'ЯНОЇ СОЛІ.....	263
6.1. Фізико-механічні властивості та літологічні характеристики кам'яної солі	263
6.2. Будова міжзернового простору.....	270
6.3. Особливості накопичення радіаційних дефектів у галіті соленосних формацій Дніпровсько-Донецької западини та вплив гамма-опромінення на міцнісні властивості кам'яної солі	272
6.3.1. Радіаційні дефекти у галіті соленосних формацій западини	274
6.3.2. Динаміка накопичення F-центрів	276
6.3.3. Вплив гамма-опромінення на міцнісні властивості кам'яної солі	278
6.3.4. Мікротвердість і пластична деформація	279
6.3.5. Декрепітація	281
6.4. Деформування соляних порід в об'ємному напруженому стані (літологічні аспекти)	283
6.5. Особливості використання у підземному будівництві соленосних формацій, складених кам'яною сіллю галотектокінетичного типу	288
ВИСНОВКИ	299
SUMMARY	303
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	307

CONTENTS

PREFACE	5
Chapter 1. STATE-OF-THE-ART ON SALIFEROUS FORMATIONS LITHOGENESIS ISSUE	7
1.1. Key terms and definitions.....	7
1.2. Typification of lithogenesis and its staging.....	10
1.3. Current state on post-sedimentary transformations of saliferous formations study	15
1.3.1. Factors and models of lithogenesis	18
1.3.2. Stages of lithogenesis	20
1.4. Main research methods and methodology	23
Chapter 2. SALIFEROUS FORMATIONS OF UKRAINE AND THEIR MINERAGENIA	27
2.1. Features of the structure and lithological composition of saliferous formations of the Dnieper-Donets basin	27
2.1.1. Upper Devonian formations	31
2.1.2. Lower Permian potassium-magnesium formation.....	39
2.2. Upper Jurassic saliferous formation of the Foredobrogean depression.....	42
2.3. Miocene saliferous and potassium-bearing formations of the Forercarpathian Depression	45
2.4. Neogene (Miocene) saliferous formation of the Transcarpathian depression.....	49
2.5. Features of minerageny of saliferous formations of Ukraine.....	53
Chapter 3. LITHOGENETIC TYPES OF ROCK SALT AND CONDITIONS OF THEIR FORMATION ACCORDING TO THE LITHOGENESIS STAGE.....	69
3.1. Diagenetic type.....	69
3.2. Katagenetic type	74
3.3. Halotectokinetic type.....	77
3.4. Metagenetic type	87
3.5. Contact metasomatic hydrothermal metasomatic halite	107
3.6. Rock salt of paleoglacier of salt	123
3.7. Metacvaporites.....	124
Chapter 4. PROCESSES, FACTORS AND FEATURES OF LITHOGENESIS OF SALT FORMATIONS.....	127
4.1. Salt formation post-depositional transformation (general aspects).....	127
4.2. Lithogenesis processes typification.....	138
4.2.1. The level of rock components: the main processes and stages	142
4.2.2. Formational and supraformational processes	163
4.3. Factors of saliferous formations lithogenesis	167
4.4. Distinctive features of saliferous formations lithogenesis	169
Chapter 5. GEOLOGICAL AND LITHOLOGICAL ASPECTS OF THE PROBLEM OF USING THE UNDERGROUND SPACE OF SALT FORMATIONS.....	183
5.1. The main areas of saliferous formations underground space usage	183
5.1.1. Underground leaching caverns in saliferous formations and their usage as hydrocarbon storage	189
5.1.2. Isolation of waste in underground leaching caverns and spent mine workings	193
5.1.3. Use of saliferous formations for nuclear technologies testing (developing)	200
5.1.4. Other projects of saliferous formations underground space usage	204

Contents

5.2. Problems of saliferous formations underground space usage	206
5.2.1. Environmental consequences and emergencies in deposits exploitation	206
5.2.2. Ecological problems in underground leaching	208
5.2.3. Rock salt deposits exploitation by underground leaching: Lithological features and related environmental aspects.....	215
5.3. To the problem of salt resources of the Transcarpathian depression development.....	225
5.3.1. Development of specified models of the structure of the Middle Miocene saliferous formations of the depression (regional model).....	225
5.3.2. The integrated geological model of Solotvyno structure as a tool to assess geoecological sustainability of Solotvyno Rocksalt Deposit	226
5.4. Criteria for site selection in saliferous formations for the technogenic-geological systems location.....	241
5.5. Application of GIS technologies for selection, ranking of perspective zones, areas, sites for underground construction	246
5.5.1. Faulting analysis (Dnieper-Donets depression example)	246
5.5.2. Development and analysis of lithological models of saliferous formations of the Dnieper- Donets depression and Foredobrogean depression	248
Chapter 6. PHYSICO-MECHANICAL AND PECULIAR TECHNOLOGICAL PROPERTIES OF LITHOGENETIC TYPES OF ROCK SALT	263
6.1. Physico-mechanical properties and lithological characteristics of rock salt	263
6.2. The structure of intergranular space	270
6.3. Features of accumulation of radiation defects in halite of saliferous formations of Dnieper-Donets depression and influence of gamma irradiation on strength properties of rock salt.....	272
6.3.1. Radiation defects in halite of saliferous formations of depression.....	274
6.3.2. Dynamics of F-centers accumulation	276
6.3.3. Influence of gamma-irradiation on strength properties of rock salt	278
6.3.4. Microhardness and plastic deformation	279
6.3.5. Decrepitation	281
6.4. Changes in structural and texture features of salt rocks fabric in volumetric stressed state .	283
6.5. Features of usage in underground construction of saliferous formations composed of rock salt of halotectokinetic type.....	288
CONCLUSIONS	299
SUMMARY	303
REFERENCES.....	307